

Ohjauksen palvelujärjestelmän kehittäminen ammattiopintojen vaiheessa

Seija Nykänen

Tutkija, KM

Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos
seija.nykanen@ktl.jyu.fi

Merja Karjalainen

Tutkija, KM

Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos
merja.karjalainen@ktl.jyu.fi

Lea Pöyliö

Amanuessi, FM

Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos
lea.poylio@ktl.jyu.fi

Artikkeli on käynyt läpi referee-menettelyn

Opetushallitus käynnisti vuosille 2003 -2007 perusopetuksen, toisen asteen ja aikuis-koulutuksen oppi- laan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen, jonka tavoitteena on oppilaitosten ohjauspalveluiden kehittäminen, verkostoituminen, henkilös- tön täydennuskoulutuksen tukeminen ja

ohjaustoiminnan arvioinnin kehittämi- nen. Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehit- tämishanke on toteutettu 50 alueellisena projektina eri puolella Suomea. Alue- hankkeissa on kehitetty mm. 1) seudullis- ta/alueellista, moniammatillista ja oppi- laitosten välistä yhteistyötä, 2) oppilaitos- ten sisäistä ohjausta sekä 3) sisältöjä, me- netelmiä ja laatukriteerejä (Karjalainen & Kasurinen 2006).

Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen rinnalla toimii ESR -rahoitteinen CHANCES-tutkimus-, koulutus- ja kehittämishanke vuosille 2005 - 2006. Hankkeen partnerit ovat Joensuun yliopisto, Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitos, Opettajankoulutuslaitos sekä Jyväskylän ammattiopisto. Hankkeen kohderyhmään kuuluvat opetus-, työ-, sosiaali- ja terveyshallinnon asiantuntijat. Niissä kehitetään palveluja koulutuksen ulkopuolella tai putoamisvaarassa oleville ja/tai erityistä tukea tarvitseville sekä eri kulttuuritaustaisille nuorille. Koulutuksen tutkimuslaitoksen CHANCES-osahankkeessa kehitetään ohjauksen alueellista moniammatillista poikkihallinnollista verkostoyhteistyötä. Hankkeessa tarkastellaan ja arvioidaan ohjauksen palvelujärjestelyjä organisaation sisäisenä ja alueellisena toimintana sekä näiden päätöksenteon taustoja.

Artikkelissa tarkastelemme ammatillisten oppilaitosten ohjauspalvelujärjestelyjä osana opiskelijan elinikäistä opinpolkua ja sen edellyttämiä yksilön elinikäisen ohjauksen palvelutarpeita. Koska asiakkaiden ohjaustarpeet ovat moninaisia, yksittäinen organisaatio tai työntekijä pystyy harvoin vastaamaan asiakkaan kaikkiin tarpeisiin. Ohjaustarpeisiin vastaamiseksi tarvitaan organisaation sisäistä ja alueellista, moniammatillista yhteistyötä. Kuvaamme ohjauksen palvelujärjestelyjen tutkimustuloksia kahdesta Opetushallituksen koordinoimasta ohjauksen kehittämishankkeesta.

Elinikäinen oppiminen ja ohjaus

Elinikäisen oppimisen muistion (2000, 17-18) ilmestymisen jälkeen käynnistyi koko Euroopan laajuisen strateginen keskustelu yksilön ja yhteisöjen elinikäisen oppimisen mahdolli-

suuksista. Osaamisyhteiskunnan edellyttämien tietojen ja taitojen hankkiminen ja kohdentaminen edellyttävät erilaisia, joustavia oppimis- ja kouluttautumismahdollisuuksia aktiivisen kansalaisuuden ja työllistyvyyden edistämiseksi. Elinikäisen oppimisen tukemiseksi tarvitaan toimivat elinikäisen ohjauksen palvelut. Niillä tarkoitetaan toimia, joiden avulla kaikenikäiset kansalaiset voivat määritellä valmiutensa, taitonsa ja kiinnostuksensa missä tahansa elämänvaiheessa, tehdä päätöksiä koulutuksestaan ja ammatillisesta suuntautumisestaan sekä hallita yksilöllistä kehityskaartaan oppimisessa, työssä ja muussa sellaisessa toiminnassa, jossa valmiuksia ja taitoja opitaan ja/tai käytetään (Euroopan unionin neuvosto 2004).

Elinikäinen oppiminen lasten ja nuorten osalta toteutuu enimmäkseen koulu-/oppilaitoskontekstissa eri koulutuksen tarjoajien perättäisissä palvelurakenteissa. Opinpolkukäsite tarkoittaa suunniteltua, toteutunutta ja koettua opintojen etenemisen ja oppimiskokemusten prosessia. Koulutusjärjestelmä, oppilaitosten toimintakulttuuri, perinteet ja toimijat, koulutussisällöt ja opiskelijan elämäntilanne valintoiheen luovat osaltaan rakenteen opiskelijan opinpolulle (Tarkiainen & Vuorinen 1997; Karjalainen ym. 2003). Opinpolut eivät vielä käytännössä muodosta kokonaisuutta, sillä kokonaisuuden edellyttämä oppilaitosten yhteistyö ja alueellinen ohjauksen verkostotyö hakevat muotojaan.

Ei yksin tehden, vaan verkostoyhteistyössä

Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämisuunnitelmassa 2003 -2008 (2004) pidetään tärkeänä, että koulutuksen järjestämisessä tehdään seu-

dullista yhteistyötä. Opetusministeriön Koulutus- ja tiedepolitiikan aluestrategias-
va vuoteen 2013 (2003) todetaan, että toisen
asteen koulutustarjonta turvataan
koulutuksen järjestäjien yhteistyöllä, jossa
käytetään alueelliset voimavarat tehokkaasti
hyödyksi. Koulutusta ei enää voida kehittää
yhden koulun tai kunnan tai koulutuksen
järjestäjän näkökulmasta vaan seudun
oppilaitosverkostoa on tarkasteltava
kokonaisuutena. Koulutus on tärkeää
nuoren kehityksen kannalta, mutta se tukee
myös seudun hyvinvointia. Oppilaitosverkostojen
syntymisen edellytyksenä on koulutuksen
järjestäjien ja päätoimintekijöiden tuki
(Lindroos 2004).

Toisen asteen ammatillisen koulutuksen
ohjauksen palvelujärjestelyt ovat osa
prosessia, joka alkaa jo päivähoitossa, jatkuen
yksilön opinpolun alkuvaiheeseen, esiopetukseen
ja sieltä perusopetukseen. Opiskelijat siirtyvät
ammattilliseen koulutukseen erilaisia reittejä:
suoraan peruskoulusta tai lukiosta, muista
ammattillisista oppilaitoksista, muilta
opintolinjoilta, työelämästä lyhemmän tai
pitemmän ajan kuluttua. Ammatillisen
koulutuksen jälkeen opiskelijat siirtyvät
joko työelämään tai jatko-opintoihin.
Ammattilliset opinnot ovat siis osa
yksilön elinikäisen oppimisen
opinpolkua ohjauspalveluineen.

Ohjaus eri organisaatioiden välisenä moniammatillisena yhteistyönä

Alueelliselle ohjauksen yhteistyölle on
erilaisia haasteita: 1) Syrjäytymisen
ehkäisemiseksi perusopetuksen ja toisen
asteen välinen opinpolun siirtymävaihe
tulisi mieltää pitempänä siirtymänä,
jossa nuori asteittain selkeyttää
suuntautumistaan (Perusopetuksen ja
toisen asteen nivelvaiheen kehittämistyöryhmä
2005). Tämä suuntautuminen

edellyttää ohjausta, jossa yhteistyö on
tarpeen. 2) Toisen asteen koulutuksen
sähköisen hakujärjestelmien kehittämistyöryhmän
(2006) mukaan myös jälkiohjauksen
tehostaminen edellyttää oppilaitosten
välistä yhteistyötä. 3) Alueellisen ohjauksen
yhteistyön merkitys tulee lisääntymään,
jotta tasavertaiset koulutusmahdollisuudet
voidaan turvata kaikille (Kasurisen 2006,
19). 4) Nuorten ohjauspalvelujen
järjestämistä pohtinut yhteistyöryhmä
(2004) ehdottaa, että alueille perustettaisiin
ohjauksen kehittämistä ja toiminnan
suunnittelusta vastaavia poikahallinnollisia
ja moniammatillisia yhteistyöryhmiä,
joissa olisi edustettuina koulutuksen
ylläpitäjien hallinto, oppilaitosjohto ja
toimijat. 5) Työryhmä pitää toisen asteen
ohjauksen erityishaasteena yhteistyön
tiivistämistä perusopetuksen ja työvoimatoimistojen
kanssa. 6) Moniammatillisten työmuotojen
kehittäminen on ohjauksen toimijoiden
haaste. Moniammatillisen verkostotyön
ytimestä Ågren (2005) erottaa yhteiset
tavoitteet ja toimintatahdon. Verkostotyön
elementtejä ovat hänen mukaansa kyky
visioida muiden kanssa, ennakkoluulottomuus,
kommunikointi ja yhteinen kieli, osallistujien
erikoisosaamisen hyödyntäminen ja luottamus.

Luhmann (2004, 69) käyttää yhteiskunnallisen
kommunikaation käsitettä, jolla hän tarkoittaa
vuorovaikutuksessa syntyvää yhteistä
tajuntaa. Tämä on henkinen tila, joka voi
muuttaa toimintaympäristön tilaa. Luhmannin
(2002, 155 - 168) mukaan modernissa
yhteiskunnassa on eriytyneitä osajärjestelmiä
toimijoina (esimerkiksi ohjauspalvelut
osana koulutusjärjestelmää ja työvoimatoimistojen
palvelutarjontaa), joiden on vaikeaa
erillisten tietokoodien ja toimintaohjelmien
vuoksi ymmärtää toisiaan. Organisaatioiden
kehittämisessä tarvitaan yhteis-

Organisaatioiden kehittämisessä tarvitaan yhteiskunnallista kommunikaatiota.

kunnallista kommunikaatiota: informaatiota, ilmauksia ja ymmärrystä. Osajärjestelmien edustajilla on haaste, mutta samalla myös elinehto hakeutua kommunikaatioon muiden osajärjestelmien kanssa. Oppilaitoksen näkökulmasta tämä tarkoittaa opetus-, ohjaus- ja opiskelijahuoltohenkilöstön organisaation sisäisen ja organisaatioiden välisen kommunikaation ja kollaboraation välttämättömyyttä ohjauspalvelujen kehittämiseksi.

Moniammatillinen yhteistyö haastaa toimijoita kollaboraation kehittämiseen (ks. Arvaja 2005). Rubinin (2002, 38) mukaan kollaboraatiolla tarkoitetaan ihmisten yhteistyötä tavoitteiden saavuttamiseksi. Systemit muuttuvat ihmisissä tapahtuvien muutosten myötä. Jotta organisaatiossa tapahtuisi muutosta, tarvitaan johtamista eli edellytysten luomista. Sen avulla organisaation jäsenet voivat olla kontaktissa esimerkiksi muihin ohjauksen toteuttajiin ja oppia tässä vuorovaikutuksessa (Rubin 2002, 38). Organisaation yhteinen linjaus kollaboraation kehittämiseksi on välttämätön. Muutoin yhteistyö on kuin ”sinne tänne lentelevät nuolet” Rubinin kielikuvaa käyttäen. Jotta ohjauksen palvelujärjestelyt vastaisivat asiak-

kaan palvelutarpeisiin, tarvitaan Sengen (1990) systeemijattelun mukaan jaettu yhteinen tavoite. Tavoitteiden toteutuminen on mahdollista, jos kumppaneilla on halua yhteistyöhön ja työkäytäntöjen kehittämiseen. Poliittisten päättäjien tulisi laatia yhteistyötä mahdollistavat säädökset toiminnan ohjauksesta ja resursseista. Rubin (2002, 38 -39) viittaa Malcolm Baldrige -laadunarviointimalliin laatujohtamisessa ja resurssien fokuoimisessa. Näiden avulla systeemissä voidaan toimia vaikuttavasti ja tehokkaasti. Malcom Baldrige -malli antaa oppilaitosjohtamiseen toiminnan kehittämisen toimintaelementit: 1) henkilöstöjohtaminen ja 2) herkkyyden tunnistaa inhimilliset resurssit (leadership), 3) strateginen suunnittelu, 4) yhteistyösuhde, 5) tietoon perustuva päätöksenteko, 6) tulosorientaatio ja jatkuva kehittäminen ja 7) toimintojen johtaminen (management).

Peter Sengen (1990) systeemiseen ajatteluun kuuluu idea kehittämisen kehistä (learning loops). Systeemiteorian lähtökohta Ekolan (1997) mukaan on toiminnan taustalla olevat teoriat, arvot, säädökset. Niille rakennetaan toiminnan suunnittelu- ja toteutusprosessit. Prosessin tuotoksena syntyvät ohjauspalvelut, joita voidaan arvioida. Jos palveluprosessin arvioinnin jälkeen muutetaan vain toimintaa, puuttumatta sen taustalla olevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon, on kysymyksessä paikkaava toiminta (first loop learning). Näin ohjauksen kehittäminen vain ohjaajan asiakkaille näkyvinä palveluiden muuttamisena, on riittämätön lähestymistapa ohjauksen palvelujärjestelyjen kehittämiseksi. Joustava toiminta on sitä, että arviointitulosten pohjalta toiminnan kehittämisen lisäksi pureudutaan myös palvelujärjestelyjen suunnitteluun (second loop) (Argyris 1999, 68). Kolmantena toiminnan kehittämisen kehänä

on uudistava toiminta, jossa arviointi johdattaa tarkastelemaan palvelujärjestelyjen taustalla olevien periaatteiden, arvojen ja käsitysten toimivuutta. Vasta tämän jälkeen tulisi edetä ohjauspalvelujen suunnitteluun ja toteuttamiseen uudesta lähtökohdasta (third loop learning) (Swieringa & Wierdsma 1992, 41-42; Ekola 1997; Nikkanen 2001, 69).

Systeemiajattelun mukaan ohjauksen paradigma laajenee opinto-ohjauksesta moniammatillisiksi ohjauksen palvelujärjestelyiksi. Ohjaus on siis jatkumo ja osa yksilön elinikäistä oppimista. Yksittäiset osajärjestelmät (Luhmann 2002) ja eri toimijoiden tuottamat ohjauspalvelut muodostavat kokonaisvaltaisen eri hallinnonaloja ja toimijatasoja yhdistävän palvelujärjestelmän, jota tulisi kehittää koordinoitusti. Palvelujärjestelmä sisältää toimivat tiedotus-, neuvonta- ja ohjauspalvelut yhteiskunnallisen tasa-arvon parantamiseksi. Tämän paradigman toteutumisen esteenä on toistaiseksi se, että ohjausalan ammattilaiset eivät tunne riittävästi koulutus- ja työvoimapolitiikan linjauksia eikä poliittisilla päättäjillä ole välttämättä syvällistä tietoa ohjauksen suunnittelusta, koordinoinnista ja toteutuksesta. Toikan (2002) mukaan tämä ilmiö näkyy esimerkiksi ammattikorkeakouluissa, joissa strateginen keskustelu ja -ajattelu eivät kohtaa ylhäältä alas- ja alhaalta ylös- prosessina eikä yhteistyönä.

Ohjaus organisaation sisäisenä toimintana

Alueellisten ohjauksen palvelujärjestelyjen kehittäminen aiheuttaa muutosta myös yksittäisen organisaation ohjauksen toimintatapoihin ja yhteistyöhön. Osajärjestelmän kehittäminen vaikuttaa siis organisaation toimintakulttuuriin (Luhmann 2002). Kasurisen

(2005, 270) mukaan ohjauksen toteuttaminen ja resursointi on paikallisen päätöksenteon vastuulla ja sen tulisi perustua paikallisiin ohjausstrategioihin. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan oppilaitokselle tulee laatia ohjaussuunnitelma. Nummisen ym. (2005) mukaan ohjauspalvelut voidaan kuvata esimerkiksi opiskelijan opinpolun vaiheeseen liittyvien siirtymien mukaan: 1) ennen opintojen alkua, 2) opintojen alkaessa, 3) opiskelun aikana, 4) opintojen päättövaiheessa ja 5) opintojen jälkeen. Ohjauspalvelujen järjestämisessä on tärkeää, että opiskelijan palvelutarpeet tunnustetaan ja niihin puututaan varhain. Koko henkilökunta osallistuu tähän työhön. Organisaation toiminnan kehittämisen pitäisi suuntautua sisäisten ja ulkopuolisten ristiriitaistenkin asenteiden, arvojen ja kehittämisen esteiden voittamiseen, joita Hannan ja Freeman (1984) kuvaavat organisaation kitka-ilmioilla. Siinä organisaation sisäinen muutosnopeus on hitaampi kuin ympäristömuutosten. Hankkeissa haasteltu ohjaushenkilöstö kuvaa esimerkiksi, että monikulttuuristen opiskelijoiden ohjauspalvelut on toistaiseksi puutteellisesti järjestetty, vaikka toimintaympäristön monikulttuuristuminen on ollut voimakasta.

Ohjausta voidaan pitää alueellisena ja organisaatioiden osajärjestelmänä (Luhmann 2002), jonka avulla oppilaitokset mm. ovat toteuttaneet lainsäädännön yhteistyövelvoitettaan. Opetussuunnitelman perusteiden ohjaussuunnitelma tavoitteineen ja sisältöalueineen edellyttää ohjauksen palvelujärjestelyjen työn- ja vastuunjako. Ammatillisen koulutuksen ohjauksen tavoitealueet ja sisällöt ovat Nummisen ym. (2005, 15) mukaan psykososiaalinen, opiskelun ja opiskelutaitojen sekä ammatillisen suuntautumisen ohjaus.

1) Psykososiaalisella ohjauksella tarkoitetaan opiskelijoiden kasvun ja kehityksen tukea, jossa ohjaus kytkeytyy opiskelijahuoltoon (Merimaa 2004, 75). Oppilashuoltotyöryhmä (2002, 11) on määritellyt oppilashuollon seuraavasti: Oppilashuolto on oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä, ylläpitämistä ja niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Oppilashuolto on myös oppimisvaikeuksia sekä terveydellisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia ehkäisevää ja korjaavaa toimintaa. Hyvä oppilashuoltotyön toteutuminen edellyttää moniammatillista yhteistyötä.

2) Opiskelun ja opiskelutaitojen ohjaus sisältää muun muassa opiskelutaitojen opettamisen, oppimisvaikeuksien varhaisen tunnistamisen ja puuttumisen, henkilökohtaisen opinto-suunnitelman edellyttämän tuen ja ohjauksen ja jatko-opintovalmiuksien kehittämisen (Merimaa 2004, 75).

3) Ammatillisen suuntautumisen ohjaus sisältää muun muassa opiskelijan laatiman henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman mahdollisine jatko-opintosuunnitelmineen. Se sisältää opiskelijan valinnat, osaamisen tunnistamisen, työssäoppimisen sekä ammatiosaamisen näytöt.

Oppilaitoskohtaisen opetussuunnitelman yhteisen osan tulee sisältää opinto-tarjonnan yhteistyössä muiden koulutuksen järjestäjien kanssa, suunnitelman kodin ja oppilaitoksen yhteistyön toteutuksesta, opiskelijahuollon järjestämisestä, opiskelijoiden ja oppilaitosyhteisön hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämisestä. Suunnittelutyötä tehdään oppilaitoksessa yhteistyössä alueen, sijainti- ja ylläpitäjäkuntien sosiaali- ja terveydenhuollon ja työvoimapalvelujen henkilöstön kanssa

(Opetushallituksen määräys kodin ja oppilaitoksen yhteistyöstä sekä opiskelijahuollosta 28/011/2004).

Ammatillisen koulutuksen ohjauksen vahvuuksia, haasteita ja kehittämistä Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeessa ja CHANCES-hankkeessa

Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen raportin (Karttunen & Kasurinen 2006) aiheisto on kerätty vuonna 2006 kyselylomakkeella. Kyselylomakkeet lähetettiin aluehankkeiden yhdyshenkilöille. Kyselyyn vastasi yhteensä 38 aluehanketta (vastausprosentti 76 %). Lomakkeen kysymykset pohjautuivat oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen tavoitteisiin ja opetusministeriön hankkeen määrärahan asettamiskirjeeseen.

Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen kyselyn mukaan vaatimus oppilaitoskohtaisten opetus-, opiskelijahuolto- sekä kodin ja oppilaitoksen yhteistyön suunnitelmista ovat aktivoineet yhteistyötä. Se on virinnyt oppilaitoksissa, koulutuskuntayhtymissä sekä laajemmin alueellisesti oppilaitosten ja moniammatillisten ja poikkihallinnollisten yhteistyöverkostoissa. Ammatillisen koulutuksen kentällä uusien laajempien koulutuskuntayhtymien syntyminen on johtanut ohjaus- ja opiskelijahuoltotyön uudelleen organisointiin. Oppilaitoskohtaisten suunnitelmien lisäksi on käynnistetty alueellisten ohjausstrategioiden laatiminen. Suunnitelmatyö on johtanut muun muassa ohjauksen työnjaon ja vastuiden tarkempaan määrittelyyn. Oppilaitosten sisällä suunnittelutyö on myös vahvistanut ajattelua, jonka mukaan ohjaus kuuluu kaikille oppilaitoksessa toimiville henkilöille.

Kyselyvastausten mukaan ammatillisten oppilaitosten sisäiset ohjauksen kehittämistoimet ovat tiedotus, opiskelijoiden opintoihin kiinnittymisen varmistaminen, ryhmä- ja henkilökohtaisten resursien kohdentaminen, seurantajärjestelmien kehittäminen sekä alkuvaiheen tukitoimien suunnittelu. Näissä kaikissa tarvitaan ammatillisten oppilaitosten sisäisen ohjauksen suunnittelua, koordinoimista ja toteutusta. Tiedottaminen nähtiin osana opintojen keskeyttämisen ehkäisyä sillä, jos nuori tekee tietoisena valinnan saamansa ammatti- ja koulutustiedon pohjalta, hän todennäköisemmin sitoutuu opintoihinsa. Ammatillisen koulutuksen tiedottaminen suunnataan eri ryhmille (opiskelijat, vanhemmat/huoltajat, perusopetuksen työntekijät), eri kanaviin (esitteet, vanhempainillat, esittelytilaisuudet, www-sivut, koulutusmessut, erilaiset tapahtumat ja avoimet ovet -tapahtumat, kouluihin tutustumiset, TET -jaksot) ja eri vastuuhenkilöihin (opinto-ohjaajat, tutor-opiskelijat).

Ammatillisten oppilaitosten vastaajat eivät kuvaa vastauksissa erilaisia toimintamalleja, joita oppilaitoksissa oli kehitetty opiskelijoiden opintoihin alkuvaiheen kiinnittymisen tukemiseksi. Opintoihin kiinnittymistä tuetaan oppilaitosten välisellä tiedonsiirrolla sekä ohjauksesta vastaavan henkilön (esimerkiksi ryhmänohjaaja) ja opiskelijan alkuvaiheen keskustelulla. Ammatillisten oppilaitosten sisällä on pyritty kohdentamaan ohjauksen resursseja tehokkaammin esimerkiksi ryhmäohjauksen tarkoituksenmukaisella käytöllä. Oppilaitoksen sisällä on tehostettu varhaisen tunnistamisen ja puuttumisen järjestelmiä. Tähän sisältyy mm. seurantajärjestelmien kehittäminen.

Organisaatioiden välinen ja alueellinen ohjausyhteistyö sisältää ammatillisten

Oppilashuolto ja ohjauspalvelut tulisi synkronoida.

oppilaitosten näkökulmasta lähinnä kolme eri toiminta-alueita: nivelvaiheysteistyö, keskeyttämisen ehkäisy ja seuranta.

CHANCES-tutkimuksessa (Nykänen, Karjalainen, Vuorinen & Pöyliö 2006) arvioitiin ohjauksen palvelujärjestelyjä organisaation sisäisenä ja aluetoimintana. Aineisto koottiin fokusryhmissä, joissa haastatteluihin osallistui useita teeman asiantuntijoita. He vaihtoivat kokemuksia, tunteita, mielipiteitä haastatteluteemoista ohjaavan tutkijan läsnä ollessa (Solatie 2001). Haastattelun teemat olivat ohjauksen verkoston toimivuus, moniammatillisen ohjausverkoston organisointi ja kehittäminen sekä koulutustarpeet. Haastatteluihin osallistui 61 ohjauksen moniammatillista työntekijää, jotka edustivat oppilaitosten ylläpitäjien hallintoa, rehtoreita, koulutusalojohtajia, eri oppilaitosmuotojen opinto- ja oppilaanohjaajia, erityisopettajia, terveydenhoitajia, kuraattoreita, koulupsykologeja, sosiaaliohjaajia sekä työelämän ja erilaisten projektien edustajia. Haastattelut toteutettiin Etelä-Suomen aikuislukioiden, Helsingin ja Vantaan, Oulun alueen ja ruotsinkielisen

Pohjanmaan ohjauksen kehittämishankkeissa. CHANCES-aineisto analysoitiin SWOT-analyysin ja Hakulisen ja Kasurisen (2002) sekä Kasurisen ja Vuorisen (2003) laatiman ohjauksen ulottuvuussien mallin avulla. Ohjauksen ulottuvuudet ovat menetelmällinen, sisällöllinen, työnjaollinen, organisatorinen, kontekstuaalinen ja toimintapoliittinen taso. Mallissa tarkastellaan ohjausta käytännön toimintana sekä siihen liittyvän päätöksenteon taustalla olevien tekijöiden näkökulmista. Teoreettisesti mallissa paikannetaan ohjaus verkosto-, systeemi-, organisaatio- ja ohjausteorioihin.

Haastatellut nostivat alueen, päättäjien ja ylläpitäjän näkökulmasta ohjauksen moniammatillisen työn keskeisiksi tekijöiksi verkoston toimintapolitiikan kehittämisen. Se on poikkihallinnollista päätöksentekoa, yhteissuunnittelua ja koordinoinnin ohjausta. Ohjauksen verkostoyhteistyön kehittämiseksi tarvittaisiin alueellinen poikkihallinnollinen strategia- ja yhteistyö aluehallinnon, oppilaitosten sekä sosiaali-, terveys-, työvoima- ja nuorisopalvelujen kesken. Työn keskeinen tavoite on systemaattinen ohjauspalvelujen järjestäminen opiskelijan opinpolun yhtenäisyyden turvaamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Tämä tarkoittaa haastateltujen mukaan: 1) Alueen voimavarojen ja resurssien yhdistämistä ja koordinoitua. Eri palvelut tulisi koota synergiseksi palvelurakenteeksi asiakkaiden ”luukutuksen” välttämiseksi ja resurssien säästämiseksi. 2) Organisaatioiden sisäisen ja välisen asiantuntijuuden hyödyntämistä. Haastatellut nostivat myös päätöksenteon ja hallinnon etäisyyden toimijoista ja tiedonkulun vaikeudet.

Organisaatioiden välisen työn kehittämistarpeina ilmaistiin vuorovaikutuksen lisääminen, eristäytyneisyyden ja asiak-

kaan kannalta epäterveen kilpailun purku, nivelvaiheiden tiedonsiirto ja tietosuoja sekä oppilaitosten ja elinkeinoelämän yhteistyö. Organisaation näkökulmasta kehittämistarpeita ovat opetussuunnitelmalinjausten toimeenpano. Tämä edellyttää johdon aktiivisuutta 1) keskustelu- ja päätöksentekofoorumien kokoamiseksi, 2) viestintävaikeuksien voittamiseksi, 3) työn- ja vastuunjaon selkiönnäyttämiseksi ja 4) tiimityön koordinoimiseksi. Verkostot rakentuvat liiaksi henkilösuhteille ja ovat sen vuoksi haavoittuvia. Tämän estämiseksi tarvitaan organisaatiossa sovittua ja koordinoitua, vertaisoppimista edistävää yhteistyötä ja verkostotyötä muiden organisaatioiden kanssa sekä uusien työntekijöitten perehdytystä. Kodin ja oppilaitosten yhteistyö on vielä epäsystemaattista. Toimivat neuvottelu- ja kokouskäytännöt tulisi kehittää organisaatioihin.

Moniammatillinen ohjaustyö työntekijöiden näkökulmasta edellyttää varhaisen tunnistamisen, puuttumisen ja tuen menetelmien kehittämistä, hyvien käytäntöjen jakamista sekä vertaisoppimista. Oppilashuolto- ja ohjauspalvelut tulisi synkronoida. Opetussuunnitelman perusteella ohjaus kuuluu kaikille oppilaitoksessa.

Johtopäätökset

Ohjauksen paradigman muutos näkyy jo oppilaan- ja opintoohjauksen sekä CHANCES-hankkeen tutkimustuloksissa: 1) Alueellisen ohjauksen jatkumon rakentamispyrkimyksiä eri työntekijäryhmien, organisaatioiden sisällä ja välillä. Esimerkiksi perusopetuksesta ammatillisiin opintoihin siirtymisen nivelvaiheyhteistyössä kehitetään tiedonsiirtoa ja seurantajärjestelmiä. 2) Eri hallinnonalojen välistä yhteistyötä rakennetaan osana alueellisten ohjauksen

kehittämis- ja asiantuntijaryhmien toimesta. 3) Palvelujärjestelyjen koordinoinnin tarve on tunnustettu yhteistyössä. Ohjauksen paradigman muutos edellyttää palvelujärjestelyjen kokonaisuuden tuntemusta. 4) Tarvitaan alueelliset palvelujärjestelyjen tietopankit, joissa palvelumuodot ja toimijat kuvataan koko alueen osalta keskitetysti. 5) Jotta eri toimijatasojen kommunikointi yhteisen ymmärryksen ja kielen avulla ohjauksen palvelujärjestelmien kehittämisessä onnistuu, tarvitaan ohjauksen ammattilaisten omaa toimintaansa koskevaa arviointitiedon tuottamista päätöksenteon pohjaksi poliittisille päättäjille.

Lähteet:

Argyris, C. 1999. *On Organizational Learning*. (2nd ed.). Malden MA: Blackwell.

Arvaja, M. 2005. Collaborative knowledge construction in authentic school contexts. Institute for educational research. University of Jyväskylä. Jyväskylä: University Printing House.

Ekola, J. 1997. Omaa työtään kehittävä opettaja. Luento 22.5.1997. Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulu.

Elinikäisen oppimisen muistio. 2000. Euroopan yhteisöjen komission valmisteluasiakirja SEK (2000) 1832.

Euroopan unionin neuvosto. 2004. Ehdotus: Neuvoston ja neuvostossa kokoontuvien jäsenvaltioiden hallitusten edustajien päätöslauselma politiikkojen, järjestelmien ja käytäntöjen tehostamisesta elinikäisen ohjauksen alalla Euroopassa. 9286/04. EDUC 109. SOC 109. (OR.en). 18. toukokuuta 2004. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/doc/resolution2004_en.pdf>](http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/doc/resolution2004_en.pdf). (Luettu 14.9.2006).

Hakulinen, R. & Kasurinen, H. 2002. Ohjaus ammattikorkeakouluopiskelijoiden palvelujärjestelmänä – luonnos ohjauksen kehittämiseksi Hämeen ammattikorkeakoulussa.

Hannan, M. T. & Freeman, J. 1984. Structural Inertia and Organizational Change. *American Sociological Review*. Vol. 49, 149-163.

Karjalainen, A., Lapinlampi, T., Jaakkola, E. & Alha, K. 2003. Opetussuunnitelman käsite. Teoksessa A. Karjalainen (toim.) Akateeminen opetus-suunnitelma työ. Oulun yliopisto opetuksen suunnitteluyksikkö, 25-55.

Karjalainen, M. & Kasurinen, H. 2006. (toim.) Ohjauksen toimintakulttuurin muutos alueellisessa yhteistyössä. Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen raportti. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuslustoista 31.

Kasurinen, H. 2005. Oppilaanohjaus. Teoksessa K. Hämäläinen, A. Lindström & J. Puhakka (toim.) Yhtenäisen peruskoulun menestystarina. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus, 268 - 275.

Kasurinen, H. 2006. Ohjauksen kehittämisen lähtökohdat. Teoksessa M. Karjalainen & H. Kasurinen (toim.) Ohjauksen toimintakulttuurin muutos alueellisessa yhteistyössä. Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen raportti. Jyväskylä yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos, 13 -30.

Kasurinen, H. & Vuorinen, R. 2003 Initiatives generated by the results of national evaluations on guidance provision. Teoksessa H. Kasurinen & U. Numminen (toim.) Evaluation of educational guidance and counselling in Finland. Evaluation 5. Helsinki: Opetushallitus.

Koulutus- ja tiedepolitiikan aluestrategia vuoteen 2013. 2003. Opetusministeriö. Helsinki. Opetusministeriön julkaisuja 40.

Koulutus ja tutkimus vuosina 2003–2008. 2004. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriö. Helsinki. Opetusministeriön julkaisuja 6.

Lindroos, K. 2004. Esipuhe. Teoksessa U. Numminen & K. Stenvall. (toim.) Seudulliseen yhteistyöhön! Opetustoimen seudullisia verkostoja. Helsinki: Opetushallitus, 3-4.

Luhmann, N. 2002. *Theories of Distinction. Redescribing the Descriptions of Modernity*. Stanford CA: Stanford University.

Luhmann, N. 2004. *Ekologinen kommunikaatio*. Helsinki: Gaudeamus.

Merimaa, E. 2004. Oppilaan ja opiskelijan ohjaus perusopetuksen ja lukikoulutuksen opetussuunnitelmassa. Teoksessa H. Kasurinen (toim.) Ohjausta opintoihin ja elämään - opintojen ohjaus oppilaitoksessa. Helsinki: Opetushallitus, 71-81.

Nikkanen, P. 2001. Effectiveness and Improvement in a Learning Organization. Teoksessa E. Kimonen (toim.) Curriculum Approaches. Readings and Activities for Educational Studies. University of Jyväskylä. Department of Teacher Education & Institute for Educational Research, 55-76.

Nuorten ohjauspalvelujen järjestäminen. 2004. Opinto-ohjauksen ja työvoimapalvelujen yhteistyöryhmä. Opetusministeriö. Helsinki. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 29.

Numminen, U., Heino, J., Joronen-Vallin, K., Karlsson, R. Lerkkanen, J., Virtanen, R. & Pirttiniemi, J. 2005. Miten tuemme opiskelijaa oppilaitoksessamme? Opas ammatillisen oppilaitoksen opinto-ohjaussuunnitelman laatimiseen. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla www.muodossa: <URL: http://www.edu.fi/julkaisut/mitentuemme.pdf> (Luettu 6.9.2006).

Nykänen, S., Karjalainen, M., Vuorinen, R. & Pöyliö, L. 2006. Ohjauksen alueellisen poikkialueellisen, moniammatillisen verkoston kehittäminen. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Käsikirjoitus.

Opetushallituksen määräys kodin ja oppilaitoksen yhteistyöstä sekä opiskelijahuollosta 28/011/2004. Saatavilla www.muodossa: <URL: http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/opiskhuolto_B5.pdf>. (Luettu 19.9.2006).

Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto. 2002. Opetusministeriö. Helsinki. Opetusministeriön työryhmien muistioita 13. Saatavilla www.muodossa: <URL: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2002/liitteet/opm_492_oppilashuolto.pdf?lang=fi#search=%22oppilashuolto%20stakes%22> (Luettu 11.9.2006).

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio. 2005. Opetusministeriö. Helsinki. Opetusministeriön

koulutus- ja tiedepoliittisen osaston työryhmämuistioita ja selvityksiä 33.

Rubin, H. 2002. Collaborative leadership. Developing Effective Partnerships in Communities and Schools. Thousand Oaks, CA.: Corwin.

Senge, P. 1990. The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization. London: Century Business.

Solatie, J. (2001) Fokusrühmät Mainostajien liitto. Helsinki: Makeprint.

Swieringa, J. & Wierdsma, A. 1992. Becoming a learning organization. Beyond the learning curve. Wokingham: Addison-Wesley.

Tarkiainen, A. & Vuorinen, R. 1997. Toisin tekemisestä ja näkemisestä- pohdintoja opettajien jatko- ja täydennyskoulutuksen strategioista. Teoksessa A. Tarkiainen ja R. Vuorinen (toim.) Työyhteisö oppimassa - laadun arviointia projektityökentelyä. Jyväskylän ammatillisen opettajakorkeakoulun selvityksiä ja puheenvuoroja 10, 9 - 40.

Toikka, M. 2002. Strategia-ajattelu ja strategien johtaminen ammattikorkeakoulussa.

Tapaustutkimus Kymenlaakson ammattikorkeakoulusta. Acta Universitatis Tamperensis 873.

Toisen asteen koulutuksen sähköisen hakujärjestelmän kehittämistyöryhmän muistio. 2006. Opetusministeriö. Helsinki. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 5. Saatavilla www.muodossa: <URL: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm_10_tr05.pdf?lang=fi> (Luettu 28.8.2006).

Ågren, S. 2005. Näkökulmia tulevaisuuden osaamistarpeisiin. Luento Syrjäytymisen haasteet. Oppilashuollon päivä 10.11.2005. Vaasan kaupungin opetustoimi.